स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड

वाणिज्य विद्याशाखे अंतर्गत पीएच.डी. पदवीसाठी सादर करावयाचा

शोधप्रबंधाचा आराखडा

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड.

संशोधन विषय

"ग्रामीण गृहनिर्माण विकासात प्रधानमंत्री आवास योजनेची भूमिका-विशेष संदर्भ नांदेड जिल्हा "

संशोधक

सुनकेकर अमृता चांदु

एम.कॉम.,बी. एड.

मार्गदर्शक

प्रा.डॉ.एल.एम.यडपलवार

M.com, M.Phil.,NET-JRF,Ph.D.,L.L.B

Assistant Professor and Head of Busienss Economics,

Facaulty of Commerce

एन.एस.बी. महाविद्यालय, नांदेड

संशोधन केंद्र : वाणिज्य संकूल,प्रतिभा निकेतन महाविद्यालय,नांदेड

सप्टेंबर 2023

ग्रामीण गृहनिर्माण विकासात प्रधानमंत्री आवास योजनेची भूमिका-विशेष संदर्भ नांदेड जिल्हा

प्रस्तावना

जेव्हा एखाद्याचा प्रवास माणुस म्हणुन सुरु होता तेव्हा त्याला मूलभूत गरजाकडे लक्ष देणे आवश्यक असते.माणवी जीवनात प्राथमिक गरजा आवश्यक आहेत. माणवी जीवनाच्या विविध गरजा आहेत. परंतु त्यापैकी काही मूलभूत गरजा आहेत. मूलभूत गरजा पुढीलप्रमाणे आहेत.

1) अन्न

2) कपडे

3) निवारा

4) औषध आणि शिक्षण

या प्राथमीक गरजा व्यवस्थापन विचारवंताने मूलभूत गरजामध्ये समाविष्ट केले आहेत.मास्लो यांच्या गरजा पदानुक्रमाच्या सिद्धांतानुसार पाच प्रकारच्या गरजा आहेत.ज्या एखाद्या व्यक्तीने नि स्वार्थपणे वागण्याआधी पूर्ण केल्या पाहीजेत. गरजा या श्रेणीबद्दल क्रमाने मांडल्या जातात.एका वेळी एकच गरज पुर्ण करणे आवश्यक आहे.

i) मूलभूत ड्राइव्ह शारीरीक आहेत

ii) सुरक्षेची आणि सुरक्षतेतीची गरज

iii) प्रेमाची इच्छा किंवा सामाजीक गरज

iv) आदराची गरज

v) आत्मवास्तविकतेची गरज

मास्लो यांच्य मते मानवी जीवनात मूलभूत गरजांना खुप महत्वाचे स्थान आहे. या मूलभूत गरजा पुर्ण करण्यासाठी माणुर खुप प्रयत्न करतो आणि संघर्ष करतो. जो पर्यंत माणुस आपल्या मूलभूत गरजा पुर्ण करीत नाही तोपर्यंत इतर गरजाकडे लक्ष देऊ शकत नाही. माणवाच्या प्राथमिक गरजा पुर्ण झाल्यानंतरच एखादी व्यक्ती आपले मन एकाग्र ठेवू शकत आणि विकासात्मक गरजांचा विचार करु शकते.

भारत हे खेड्यांचे राष्ट्र आहे.2/3 पेक्षा जास्त लोकसंख्या ग्रामीण भागात राहते आणि आर्थिक विकास हा ग्रामिण विकासावर अवलंबुन आहे.भारतीय ग्रामीण अर्थव्यवस्था ही शेतीवर अवलंबुन आहे.अशी कृषी अर्थव्यवस्थादारिद्रयरेषेखालील कुटुंबांना आधार देऊ शकत नाही.दारिद्रय रेषेखालील बहुसंख्य कुटुंब भूमिहीन आहेत.त्यांच्याकडे उत्पन्नाचे स्रोत नाहीत. भारतातील दारिद्रयरेषेखालील लोकांची लोकसंख्या सुमारे 19.83 आहे , म्हणजेज सुमारे

22 कोटी लोक दारिद्र्यरेषेखालील आहेत.ग्रामीण भारताचा आर्थिक स्थितीचा विचार करताना राजकारणी आणि अर्थतज्ज्ञ 07 लाख खेड्यामध्ये राहणाऱ्या लोकांचा विचार करतात. आज सतत गावांना शेतात रोज काम मिळु शकत नाही. जे काही काम आणि मजुरी मिळते त्यावरच त्यांना जगावे लागते. त्यामुळे त्यांना दारिद्र्यरेषेखालील जीवन जगावे लागते. अशा स्थितीत ते त्यांच्या मूलभूत गरजा पूर्ण करू शकत नाहीत. म्हणून त्यांना विकसनशील जीवन जगणे अत्यंत आवश्यक आहे.

आपल्या देशाच्या सर्वांगीण आर्थिक विकासात ग्रामीण भारताचे योगदान खूप महात्वाचे आहे. बहुसंख्य लोक (लोकसंख्या) ग्रामीण भागात राहतात.भारतीय अर्थव्यवस्था पूर्णपणे शेती आणि गरीबीने ग्रासलेली ग्रामीण लोकसंख्या यावर अवलंबुन आहे.या सर्व संकल्पना एकमेकांवर अवलंबुन आहेत.

ग्रामीण भागातील शेतीची वाढ रोजगारहमी गरीबी एकमेंकाशी निगडीत आहेतआणि ग्रामीण क्षेत्राच्या एकुण वाढीवर खोल परिणाम करते.

भारत सरकार दरवर्षी अर्थसंकल्पाद्वारे ग्रामीण भागातील गरीबी वर मात करण्याचा प्रयत्न करते.त्यासाठी ग्रामविकासाच्या विविध योजना राबविण्यात येतात. परंतु दारिद्र्यरेषेखालील लोकांचे प्रमाण बाढत आहे.भारताच्या माजी राष्ट्रपतींनी दाखवलेली विकसीत भारताचे व्हिजन 2020 पर्यंत पूर्ण करण्याचे होते. डॉ ए.पी.जे अब्दुल कलाम आपल्याला ग्रामीण भारताच्या विकासाला प्राधान्य द्यावे लागेल. विषशतः दारिद्र्यरेषेखालील ग्रामीण भागातील कुटुंबाचा विकास करणे आवश्यक आहे. त्याशिवाय भारत विकासाद्वारे प्राप्त करू शकत नाही. भारत सरकार दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंबाच्या मूलभूत गरजा पूर्ण करण्यासाठी प्रयत्न करीत आहे. जेणेकरून शासनाकडुन विविध योजना लागु केल्या जातील.गरीबी निर्मूलनाच्या विविध योजना राबुनही गरीबीचे प्रमाण कमी झालेले नाही.दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंबांना त्यांच्या मूलभूत गरजा पूर्ण करण्यासाठी संघर्ष करावा लागतो.भारतातील गरीबी नष्ठ करण्यासाठी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी सर्वासाठी घर उपलब्ध व्हावे या उद्देशाने ग्रामीण भागातील सर्व प्रवर्गातील लोकांना घर देण्याचे घोषीत केले.

ग्रामीण भागातील सर्व लोकांना पक्के घरे बांधुन देण्याचे आश्वासन सन 2015 मध्ये मा. नरेंद्र मोदी यांनी केले . तसेच 2023 पर्यंत सर्वांना घरे उपलब्ध करुन देण्यात येतील असा या योजनेचा उद्देश आहे.

प्रधानमंत्री आवास योजना

भारत सरकारनेदारिद्रयरेषेखालील व इतर लोकांसाठी निवाऱ्याची व्यवस्था उपलब्ध करून देण्यासाठी प्रधानमंत्री आवास योजना हाती घेतली आहे. ही योजना केंद्र पुरस्कृत योजना असून सन 1995-96 पासुन स्वतंत्रपणे राबविली जाते.भारतीय ग्रामीण भागाच्या समृद्धीसाठी प्रयत्न केले जातात.बहुसंख्य ग्रामीण भारतीयांचा मुख्य व्यवसाय शेती आहे.तसेच सर्व लोकांना कृषी क्षेत्रात रोजगार मिळु शकत नाही. त्यामुळे ग्रामीण भारताची आर्थिक स्थिती गरीबीने पछाडलेली आहे.या योजनेच्या माध्यमातुन ग्रामीण भागातील दारिद्रय रेषेखालील बेघर / कच्चेघर असलेल्या कुटूंबांना घरकुल बांधकामासाठी अर्थसहाय्य देणे हा योजनेचा उद्देश आहे. हे कल्याणकारी राज्यांचे प्रमुख कर्तव्य आहे. सार्वजनिक कल्याणकारी उपक्रम आहे.प्रधानमंत्री आवास योजना लोककल्यानाच्या उद्दशाने राबविली जाते.भारतातील ग्रामीण विकासासाठी ते अतिशय उपयुक्त आहे.

प्रधानमंत्री आवास योजनेचा मुख्य उद्देश सर्वांना घर बांधण्यासाठी आर्थिक सहाय्य देणे आहे.या योजनेतुन नविन घर बांधण्यासाठी तसेच जुन्या घराच्या दुरूस्तीसाठी अनुदान दिले जाते.या अनुदानाद्वारे भारताती ग्रामीण भागातील दारिद्रयरेषेखालील कुटुंबासाठी निवारा व्यवस्था उपलब्ध करुन दिली जाते.तसेच निवारा गरज पुर्ण करण्याचा प्रयत्न केला पाहीजे.या योजनेचे लाभार्थी अनुसुचीत जाती आणि अनुसुचीत जमातीचे मजुर तसेच ग्रामीण भागातील दारिद्रयरेषेखालील कुटुंबे कोणत्याही जाती आणि वर्गाचे असले तरीही घराचे अनुदान देण्यात येते.

या समस्येवर मात करण्यासाठी शासनाने प्रधानमंत्री आवास योजना सुरू करून त्याची अंमलबजावनी करून प्रभावी उपाय केले आहेत. या योजनेच्या माध्यमातुन दारिद्रयरेषेखालील ग्रामीण भागातील कुटुंबासाठी निवारा व्यवस्था उपलब्ध करुन देण्यासाठी प्रयत्न केले जातात.प्रधानमंत्री आवास योजना ही केंद्रसरकारद्वारे राबवण्यात येणारी योजना आहे.परुतु खर्चाची वाटणी अनुक्रमे केंद्रसरकार आणि राज्यसरकार 75.25% करते. प्रधानमंत्री आवास योजना मुळात ग्रामीण विकास आणि गरीबी निर्मुलनासाठी योजना या प्रमुख उद्दिष्टांसाठी ही योजना भारतात राबवीली जातें.

स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर राबविण्यात आलेल्या ग्रामीण विकासाच्या विविध योजनांचा इतिहास अभ्यासल्यानंतर ते पहावे लागेल. 1)दारिद्रयरेषेखालील व इतर कुटुंबाची निवारा

गरज पुर्ण होते की नाही हे पाहणे.2) दारिद्र्यरेषेखालील व इतर सर्व कुटुंबे मूलभूत गरजासाठी स्वंयपुर्ण झाली आहेत का हे पाहणे.3) या योजनेच्या व्यवस्थापनात काही त्रुटी आहेत का हे पाहणे.

साहित्याचे पुनरावलोकन:

संशोधनाची समस्या आणि संशोधनाची गरज ओळखण्यासाठी साहित्याचे पुनरावलोकन ही तार्किक आवश्यकताआहे.अभ्यासाचे एक जवळचे उदाहरण आपल्याला साहित्य आणि संशोधकाच्या प्रिस्क्रिप्शनमधील अंतर शोधण्यात आणि तपशीलवार प्रक्रियेसाठी नवीन आयाम ओळखण्यास मदत करेल. विचाराधीन अभ्यास. गेल्या दोन दशकांपासून दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंबांच्या कल्याणासाठी इंदिरा आवास योजना सुरू आहे. इंदिरा आवास योजनेबाबत अनेक विचारवंत, तत्त्वज्ञ, लेखक आणि संशोधकांनी सविस्तर संशोधन करून वस्तुस्थितीच्या आधारे आपली मते मांडली आहेत. इंदिरा आवास योजना ही ग्रामीण भागाच्या ग्रामीण विकासासाठी अत्यंत महत्त्वाची योजना असून साहित्याचा आढावा घेताना इंदिरा आवास योजना विचारात घ्यावी

1. **सिप्रा** (1991): दिल्लीच्या वाढत्या नागरीकरणाच्या समस्येचे निराकरण करण्यासाठी दिल्ली विकास प्राधिकरणाच्या भूमिकेवर संशोधन केले आहे. जमीन विकास आणि गृहनिर्माण धोरण आणि गरिबांना जास्तीत जास्त निवारा देणे हे मूळ उद्दिष्ट होते. परंतु त्यांनी उघड केले की संस्थेच्या उपक्रमांना खरेतर गरीब पातळीपेक्षा खूप जास्त अनुदान दिले गेले.

2. **हनीश आणि विल्यम्स** (1994): जागतिक शहरी वातावरण आणि त्यांच्या घरांच्या समस्यांसंबंधी प्रमुख समस्या त्यांच्या विश्लेषणामध्ये परिभाषित केल्या आहेत. त्यांनी रहिवाशांच्या किंवा घरांच्या पर्यावरणीय धोक्यांचे धोके कमी करण्यासाठी मजबूत भौतिक नियोजन नियंत्रणांची शिफारस केली. त्यांच्या अभ्यासानुसार भविष्यातील एच मागणीचा सामना करण्यासाठी, गुंतवणुकीसाठी सामाजिक प्रेरणा आणि स्वतःचे घर बांधण्यासाठी उपजत सांस्कृतिक कौशल्ये या दोन्हींचा लाभ घेण्याची रणनीती असावी. घरांच्या मागणीसाठी हा व्यवहार्य किफायतशीर उपाय आहे.

3. **कुमार** (1996):त्यांच्या संशोधनानुसार केवळ चांगली गृहनिर्माण धोरणे चांगले परिणाम देणार नाहीत. ग्रामीण घरांसाठी वितरण प्रणाली सुधारण्याची गरज आहे आणि घरांच्या कमतरतेच्या समस्येला प्रभावीपणे तोंड देण्यासाठी गृहनिर्माण धोरणाच्या अंमलबजावणीचा वेळोवेळी आढावा घेतला पाहिजे. त्यांनी ओळखले की एनजीओच्या सहभागामुळे ग्रामीण गृहनिर्माण योजनांमध्ये नवनवीन प्रयोग होतील. इंदिरा आवास योजनेच्या रुंदीकरणामुळे अधिकाधिक लोकांच्या हितावर परिणाम होऊ नये, अशी शिफारस त्यांनी केली आहे.ग्रामीण गृहनिर्माण योजनांमध्ये नवकल्पना आणेल. इंदिरा आवास योजनेच्या रुंदीकरणामुळे अधिकाधिक लोकांच्या हितावर परिणाम होऊ नये, अशी शिफारस त्यांनी केली आहे.

4. **सिंग** (1999): त्यांनी भारतातील घरांच्या तुटवड्यावरील त्यांच्या अभ्यासात व्याख्या केली आहे आणि घरांच्या कमतरतेची समस्या सोडवण्यासाठी गुंतलेल्या इंदिरा आवास योजना योजनेची भूमिका स्पष्ट केली आहे. या योजनेंतर्गत झालेला खर्च आणि बांधण्यात आलेल्या घरांची संख्या वाढत असल्याचे निरीक्षण त्यांनी नोंदवले, पण ही वस्तुस्थितीही आहे. या योजनेंतर्गत बांधण्यात आलेल्या घरांची स्थिती अत्यंत निकृष्ट दर्जाची आहे आणि दुसरे म्हणजे घर बांधण्यासाठी निकृष्ट आर्थिक उपलब्धता आहे आणि ग्रामीण भागातील घरांची समस्या सोडवण्याच्या जवळपास कुठेही पोहोचत नाही असे त्यांना आढळून आले.

5. **मिश्रा आणि राव** (2000): त्यांनी निरीक्षण केले आहे की भारतातील गृहनिर्माण क्षेत्र शेकडो कायद्यांद्वारे नियंत्रित केले जाते आणि त्यापैकी बहुतेक अनेक दशकांपूर्वी लागू केले गेले आहेत. नोटाबंदीच्या युगात, कॉर्पोरेट क्षेत्राचा सहभाग आणि समुदायाचा सहभाग या विषयांच्या मतानुसार, यापैकी बहुतेक कायदे गंभीर तपासणीखाली आले आहेत. त्यांनी हे उघड केले आहे की आजच्या संदर्भात, गृहनिर्माण ग्राहकांचे संरक्षण करणे अत्यंत आवश्यक झाले आहे आणि सर्वांसाठी घरांमध्ये सुधारित प्रवेश सुनिश्चित करणे आवश्यक आहे. असे करण्याचे एक महत्त्वाचे साधन म्हणजे कायद्याचा एक साधन म्हणून वापर करणे. ग्राहक संरक्षण कायदा (CPACT) हा असाच एक महत्त्वाचा कायदा आहे जो ग्राहकांना कारवाई सुरू करण्याचा आणि चुकणाऱ्या पुरवठादारांविरुद्ध जलद निवारण करण्याचा अधिकार देतो.

6. **महिपाल (2005):** त्यांनी ग्रामीण भागातील पंचायत राज संस्थांच्या भूमिकेबद्दल अभ्यास केला आहे. त्यांनी समारोप केला आणि सुचवले की, केंद्र आणि राज्य पुरस्कृत गृहनिर्माण योजनांव्यतिरिक्त ग्रामीण भागात घरांच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी कमीत कमी कालावधीत गावकऱ्यांना निवारा देण्यासाठी पंचायतीने स्वतः पुढे यावे.

अकबर (2005) यांनी भारतातील गृहनिर्माण ट्रेंड आणि एकूण खर्चाचा अंदाज लावला. त्यांनी खुलासा केला की गेल्या दशकात आपल्या देशाचा जीडीपी आणि विकास दर, त्याचे स्थान खूप वरचे आहे, हे त्याच्या गृहनिर्माण क्षेत्राबद्दल म्हणता येणार नाही. त्यांनी निदर्शनास आणून दिले की "घर" किंवा "मकन समस्या सोडवण्याचे नवीन युग कर्नाटकसाठी अधिक यशोगाथा आहे, जे घर नसलेल्या ग्रामीण प्रतिसादकर्त्यांना घरे उपलब्ध करून देण्याच्या रेषेत आणि लांबीनुसार विकसित करण्यासाठी इतर राज्यांसाठी एक आदर्श आहे.

संशोधनाची गरज

1) बेघर व आर्थिकदृष्टया कमजोर असणाऱ्या कुटुंबाचा अभ्यास करणे.
2) गरजु लोकांच्या उत्पन्नांचा अभ्यास करणे.
3) दारीद्ररेषेखालील कुटुंबांना व इतर कुटुंबांना मिळणाऱ्या सेवा व योजनांचा अभ्यास करणे.

संशोधनाचे कार्यक्षेत्र

सशोधनाचे कार्यक्षेत्र हे मराठवाडयातील नांदेड जिल्हयातील नांदेड पुरतेच मर्यायादीत आहे. नांदेडमध्ये एकूण 16 तालुके आहेत. त्या प्रत्येक तालुक्यामध्ये साधरणतः लाभार्थ्यांची संख्या ही 500 ते 1000 च्या दरम्यान आहे. यामध्ये दारीद्ररेषेखालील व इतर कुटुंबांचा समावेश यात करण्यात आला आहे.

संशोधनाच्या मर्यादा

संशोधनाचा विषय हा व्यापक असला तरी संशोधकाने सोयीसाठी फक्त नांदेड हा जिल्हा ग्रामीण गृहनिर्माण विकासात प्रधानमंत्री आवास योजनेचीभूमिका या बाबत संशोधन व अभ्यास करणार आहे व 2016- 17,2017-18,2018-29,2019-20,2020-21 या वर्षाचा अभ्यास केलेला आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे:

भारतासारख्या विकसनशील राष्ट्रामध्ये गरिबीची समस्या अत्यंत गंभीर आणि धोकादायक आहे. दारिद्रय़रेषेवरील लोकांचे प्रमाण दिवसेंदिवस वाढत आहे. दारिद्यरेषेखालील व इतर कुटुंबांना त्यांचा आर्थिक विकास साधता येत नाही. या दृष्टीने भारत सरकारने दारिद्रय रेषेखालील कुटुंबांसाठी व इतर कुटुंबासाठी निवारा व्यवस्था उपलब्ध करण्यासाठी प्रधानमंत्री आवास योजना ही योजना सुरू केली आहे.

अभ्यासाची उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे आहेत.

1) प्रधानमंत्री आवास योजनेचा आढावा घेणे.
2) गरीबी दुर करणाऱ्या व निवारा देणाऱ्या कुटुंबांवर प्रधानमंत्री आवास योजनेचा परिणाम/परिणाम तपासण्यासाठी नांदेड जिल्हा.
3) नांदेड जिल्ह्याचा विशेष संदर्भ घेऊन या योजनेच्या व्यवस्थापनाचा अभ्यास करणे.

गृहीतके

या संशोधनासाठी खालील गृहीतके आहेत.

1) प्रधानमंत्री आवास योजनेमुळे ग्रामीण भागाती दारीद्ररेषेखालील कुटुंबांच्या अत्यावश्यक गरजा पूर्ण करण्यास मदत झाल्याचे दिसते.
2) प्रधानमंत्री आवास योजनेसाठी केंद्रसरकार किंवा राज्यसरकारने दिलेल्या निधीत निवाऱ्याच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी तुटपुजा वाटते.
3) प्रधानमंत्री आवास योजनेची व्यवस्थापन यंत्रणा तिच्या प्रभावी अंमलबजावणीबाबत उदासीण आहे.

ग्रामीण गृहनिर्माण विकासात प्रधानमंत्री आवास योजनेचीभूमिका.

संशोधन पध्दती

प्राथमिक डेटा गोळा करण्यासाठी साधने

बहुतेक माहिती प्राथमिक स्त्रोतांकडून गोळा केली जाते. संशोधकाने मुलाखती, संरचित प्रश्नावली आणि प्रत्यक्ष निरीक्षणे इत्यादींचा वापर करून संशोधन विषयासंबंधी संकलित केलेला डेटा. डेटा संकलनाची ही माध्यमे प्राथमिक स्रोत म्हणून ओळखली जातात. संशोधक स्वतः प्रामाणिक, तथ्यात्मक आणि अचूक डेटा गोळा करेल.
सध्याच्या संशोधनात संशोधक डेटाचे प्राथमिक स्रोत संग्रहित करण्यासाठी वापरेल जसे की

अ) मुलाखती

ब) संरचित प्रश्नावली

क) चर्चा आणि

ड) निरीक्षणे इ.

दुय्यम स्रोत

जो डेटा दुय्यम स्त्रोतांद्वारे संकलित केला जाणार आहे तो आधीच इतर लोकांकडून गोळा केला जातो आणि तो लिखित स्वरूपात असतो. सध्याच्या संशोधनात सरकारी मासिके, वृत्तपत्रे, अहवाल, प्रकाशित पुस्तके, साप्ताहिके, लेख, इतर गोष्टी इत्यादी डेटा संकलनासाठी दुय्यम स्त्रोतांचा वापर केला जाईल, या डेटाद्वारे संशोधक निष्कर्षापर्यंत पोहोचेल.

नमुना निवड पध्दती

प्रस्तुत संशोधन विषयाचे उद्दिष्टे आणि गृहीतके सिद्ध करण्यासाठी नमुना निवड पध्दतीचा उपयोग केला आहे. अभ्यास विषयाची निवड करताना महाराष्ट्र राज्यातील एकूण

जिल्ह्यापैकी नांदेड जिल्ह्यातील 16 तालुक्यांच्या लाभार्थ्यांचा अभ्यास गणितीय सूत्राचा वापर करून निवड केली आहे.

नांदेड जिल्ह्यात एकुण 16 तालुके आहेत त्यामध्ये एकुण 45862 लाभार्थी आहेत.त्या एकुण लाभार्थ्यपैकी 458 लाभार्थ्याची निवड केली आहे.

तथ्य संकलन पध्दती

तथ्य संकलन पध्दतीचे स्त्रोत

1) प्राथमिक तथ्य संकलन

- प्रत्यक्ष निरीक्षणे
- प्रश्नावली
- मुलाखती
- चर्चा
- विशिष्टाभ्यास

2) द्वितीय तथ्य संकलन

- शासकिय अहवाल / प्रकाशने
- वर्तमानपत्रे / मासिके / पुस्तके

संशोधन अहवाल

1) प्रस्तावना
2) संशोधन साहित्याचा आढावा
3) प्रधानमंत्री आवास योजनेचे गृहनिर्माण विकासात योगदान
4) प्रधानमंत्री आवास योजनेचे विश्लेषण
5) सारांश , निष्कर्ष व सुचना

संदर्भग्रंथ

1. सिप्रामैत्र (1991), "हाऊसिंग इन दिल्ली- डीडीएची वादग्रस्त भूमिका" इकॉनॉमिक अँड पॉलिटिकल वीकली (EPW) खंड 26.PP344.
2. हॅमिश मेन आणि स्टीफन विनविलियम्स (1994), "तिसऱ्या जगातील शहरांमध्ये पर्यावरण आणि
गृहनिर्माण". जॉन विली आणि मुलगे इंग्लंड
3. अशोक कुमार (1996), "ग्रामीण भारतातील गरीब जनतेचे घर" कुरुक्षेत्र मे जून Pp87-89.
4. हरे कृष्ण सिंह (1999), "ग्रामीण गृहनिर्माण आणि इंदिरा आवासकुरक्षेत्र" खंड 47 मार्च 1999
pp29-31.
5. गिरीशके मिश्रा आणि पीएसएन राव (2000), "भारतातील गृहनिर्माण कायदा धोरणे आणि
कार्यप्रदर्शन" कनिष्क प्रकाशक नवी दिल्ली
6. महिपाल (2005), "पंचायत राज संस्था आणि ग्रामीण गृहनिर्माण कुरुक्षेत्र खंड 53. ऑक्टोबर 9-
13.
7.उदयकुमारलाब्रुवानरावगवळी यांचा शोधप्रबंध
8.www.wikipedia.org

मार्गदर्शक — **प्रा.डॉ.यडपलवार. एल. एम.**

संशोधक — **सुनकेकर अमृता चांदु**